УКРАЇНСЬКЕ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО *UKRAJINSKE LITERATUROZNAVSTVO*
Зб. наук. пр. 2006. Вип. 68. С. 247-260 *Sel. sci. papers. 2006. N 68. P.247-260*

ПУБЛІКАЦІЇ

УДК 821.161.2“18/19”–1.09І.Франко:801.631.5

СТАРОЗАВІТНІ СТОРІНКИ ТВОРЧОСТІ ІВАНА ФРАНКА: “ПІСНЯ ДЕБОРИ”

Ярослава МЕЛЬНИК

Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, 79000 Львів, Україна

У статті містяться спостереження над рецепцією Старого Заповіту в творчості І. Франка. Публікується розвідка І. Франка “Пісня Дебори. Найдавніша пам’ятка старогебрейської поезії”.

Ключові слова: Старий Заповіт, рецепція, переклад, текст.

У передмові до другого видання “Мойсея” (1913) І. Франко, говорячи про про те, що критики йшли хибними шляхами до джерел його поеми (“майже кождий […] шукав їх деінде, звичайно, там, відки я не взяв нічого”), зауважував: “Моя поема основана майже вся на біблійних темах, отже, що ж природніше для кождого критика, як пошукати тих джерел у Біблії і порівняти їх із тим, що я зробив із них? Се якраз досі не прийшло на думку ні одному з критиків моєї поеми. Знак, що Біблія лежить далеко поза кругом їх духовних інтересів” [4, т.5, с.201].

Натомість те, що Біблія була постійно в колі духовних інтересів самого І. Франка, – річ аксіоматична. І все ж наведемо деякі знаки присутності Біблії в текстах І.Франка, зосібна в перекладах. Так, ще в гімназії І. Франко зацікавився біблійними пророками: переклав, або, як сам казав, переписав, “Проречество Ісаії” (Франків текст обривається на початку п’ятого розділу Книги Ісаії) та Книгу Іова (12 глав). Згодом уже як студент Львівського університету виголосив в “Академическом кружке” доповідь “Короткий разбор книги Іова із становища поетичного” [2]. Цікаво, що до Франкового звернення до Іова спричинився певною мірою П. Куліш, який 1869 р. опублікував у “Правді” (під псевдонімом Павло Ратай) свій переспів Книги Іова. З листа І. Франка до редактора “Друга” В. Давидяка від 3 липня 1875 р.: “Видів-єм кілька літ тому в “Правді” переспів Іова Ратая, но ще-м тогда був у такім віці, коли затвердою справою був Іов для мене. Не читав-єм го, про те і не можу порівняти з своїм. Тепер, розчитавшися в Іові, переклад його стався майже потребою моєї душі, – я вибрав стих ямбічний […], римований, – а Лімбах, котрому читав-єм кілька початкових глав, дуже їх подобав. Цікаво би, проте, було, єсли би ви в “Друзі” поставили також Йова галицького, – яко паралель до Ратаєвого” [4, т.48, с.31].

Із пізніших звернень І. Франка до книг Старого Заповіту згадаємо переклади першої і другої гл. Книги Буття, умішені в розвідці “Поема про сотворення

© Мельник Я., 2006

світу", переклад оповідання про смерть Мойсея (цей переклад І. Франко здійснив із критичного французького перекладу Біблії Едварда Рейса (Edouard Reuss. L'histoire sainte et la loi (Pentateugue et Josué). Tome second. Paris, 1879) в передмові до другого видання "Мойсея", і насамкінець, переклад кількох фраґментів із Книг Суддів і Самуїла, а також із Книги Буття (гл. XVI і XVIII), які маємо в розвідці "Благовіщення. Порівняний досвід біблійної теми. З додатком благовіщенської драми Івана Дамаскина в віршованім перекладі на церковнослов'янську мову". Останні переклади І. Франко так само злагодив на підставі публікацій Е. Рейса (Histoire des Israélites, Paris, 1877 і L'histoire sainte et la loi (Pentateugue et Josué). Tome second. Paris, 1879).

До речі, Е. Рейс зі своєю "Histoire des Israélites" прислужився І. Франкові і при написанні оригінальної (чомусь скривдженої в Зібранні творів письменника в 50-ти т.) розвідки "Пісня Дебори. Найдавніша пам'ятка старогебрейської поезії", уперше опублікованої в "Неділі" 1912 р. (Ч.38 і 39) (того ж року студія І. Франка вийшла окремим виданням). "Пісня Дебори" І. Франка, – зауважує П. Баб'як, – належить до таких праць, як "Данте Аліґієрі" і "Алькай і Сапфо", де важко визначити самий їх жанр, оскільки дослідження про письменника або його твір постійно ілюструється перекладами, при чому переклади займають таке велике місце, що набувають самостійного значення" [1, с.200].

У цій коротенькій преамбулі до публікації "Пісні Дебори", гадаю, не місце говорити про особливості Франкового перекладу біблійного тексту (це тема осібної розмови, до слова, уже започаткованої у франкознавстві [3]), тут лишень зауважу, що з-поміж інших форм рецепції біблійного тексту І. Франко особливої ваги надавав саме перекладам: "Більшість біблійних повістувань має, крім релігійного, безпосереднє поетичне значення. Переказ таких місць, їх модернізування, чи краще їх розбавлення водою і "прикрашування" без будь-якої ідеї – це ж те саме, як коли б хто захотів, прим., своїми словами переказати деякі частини Одіссеї або грецьких трагедій. Простий вірний переклад оригіналу звичайно може викликати далеко сильніше враження і далеко більше навчити нас" [4, т.33, с.185]. Це по-перше. По-друге, Франкова "Пісня Дебори" попри її невеликий обсяг є вельми цікавим зразком прочитання фраґменту старозаповітного тексту зусібіч. Проблема авторства, поетики, хронології пам'ятки, її слідів в українському письменстві (спостереження критика щодо перетину окремих уступів "Слова о полку Ігоревім" і "Пісні Дебори" особливо запам'ятовуються) – ось дуже неповний перелік питань, які порушує І. Франко у своїй "Деборі".

1. *Баб'як П.* Наукова творчість Івана Франка, базована на старожидівському письменстві та біблійних мотивах // Визвольний шлях. – 1987. – Кн.2.

2. [Книга Іова в перекладі Івана Франка] // Друг. – 1875. – Ч.23. – 1(15) грудня. – С. 559; Слово. – 1875. – Ч.127. – 15 (27) листопада. – С. 3; Слово. – 1875. – Ч.128. – 18 (30) листопада. – С.3; Правда. – 1875. – Ч.23. – 3 (15) грудня. – С. 940.

3. *Ласло-Куцюк М.* Еволюціонізм чи креаціонізм: Франкова розвідка "Поема про сотворення світу" // Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин: Матеріали міжн. наук. конф. (Львів, 25 – 27 вересня 1996 р.). – Львів: Світ, 1996. – С.186–190.

4. *Франко І.* Зібр. тв.: У 50 т. – К.: Наук. думка, 1976–1986.

Франко І. Пісня Дебори. Найдавніша пам'ятка старогебрейської поезії

I

Старогебрейське письменство дійшло до нас у ряді книг, відомих під грецькою назвою: Біблія, т.зн., книги, які для відрізнення від пізніших християнських, писаних грецькою мовою, називають книгами Старого Завіта. Ті книги були писані та переписувані в різних часах, а в останніх століттях перед християнською ерою були уложені в цілість, названу каноном старозавітних книг, і в порядку, який відповідав більше-менше хронології описуваних у них подій або життя їх авторів, але не завсіди відповідав хронології дійсного їх повстання. На початку того канона поміщено т.зв. П'ятикнижжя Мойсеєве, зложене з книг Битія, Ісхода, Чисел, Левітика та Второзаконія. Теперішня біблійна критика стоїть на становищі, що Мойсей не був автором ані одної з тих книг, що вони зложені були далеко пізніше протягом кількох століть і зредаговані, правдоподібно, вже по повороті жидів із вавилонської неволі, з многих і дуже різнородних частей історичного, юридичного та поетичного змісту, писаних різними часами і з різними тенденціями. До Мойсеєвого П'ятикнижжя в каноні долучено зараз книгу Ісуса Навина (Йозуе), в якій оповідається головно про завоювання Палестини ізраїльтянами та поділ того краю між їх племена. Ся книга своїм укладом і змістом тісно в'яжеться з П'ятикнижжям, так що новіші дослідники звичайно обробляють її разом із т.зв. Мойсеєвими книгами і дають тій групі книг назву Шестикнижжя. Основною прикметою сеї групи треба вважати контамінацію її тексту з двох первісних джерел, що різняться між собою вживаною у них назвою Бога: в старшім джерелі він називається Ягве, а в пізнішім Елогім, множне число від назви Бога Елі. Між змістом тих обох джерел можна завважити дуже несподівану різницю. Бо коли старше джерело, т.зв. Ягвіст, виявляє монотеїстичну тенденцію, а при тім дух, свобідніший від формалістики та церемоніальності, подібний до того духа, яким надихані книги Пророків, то друге джерело, т.зв. Елогіст, що назву Бога вживає в множнім числі, має тенденцію не політеїстичну, але формалістичну та церемоніальну, якою визначалося жидівське духовенство, зорганізоване в окрему касту т.зв. левітів, якої одиноким центром на весь край був храм у Єрусалимі.

Найстаршою щодо часу її походження книгою Старого Завіта треба вважати т.зв. книгу Судіїв, у якій оповідається без прагматичного зв'язку, розрізненими епізодами, історію звиш чотиристалітнього побуту ізраїльтян у Палестині від часу їх приходу до сего краю аж до часу його повного завоювання і утворення державної організації під властю короля та з центром у Єрусалимі. Ся книга, з історичного, а навіть і літературного погляду, одна з найцікавіших книг старозавітного канона, складається з многих і різнородних частей, між якими можна розрізнити останки прастарих пісень, що довгі століття могли держатися в народній пам'яті, усні перекази, списані прозою значно пізніше від оповіданих у них подій, і нарешті, працю далеко пізнішого редактора, більше мораліста, ніж істори-

© Франко І., 2006

ка, який, зібравши заховані до його часу різнородні пам'ятки старої народної традиції, зложив їх у одну цілість на самовільно скомпонованій хронологічній канві і підігнав події, оповідані в розрізнених епізодах із тої бездержавної доби ізраїльського народу, під релігійно-моралізаційну схему: скілько разів Ізраїль відпадав від правдивого Бога, стілько разів той Бог насилав на нього ворожі напади та погроми або інші нещастя; а скілько разів він каявся і навертався до свойого Бога, стілько разів Бог посилав йому оборонців, визволителів та давав матеріальні успіхи в його життю.

До найстарших пам'яток власне поетичної творчості, захованих у тій книзі, треба зачислити т.зв. пісню Дебори, властиво, пісню історичного характеру, але ліричну по свойому складу, про побіду, віднесену ватажками деяких ізраїльських племен, Деборою та Бараком, над племенем канаанітів, тубильців Палестини, перед приходом сюди Ізраїля. Ся пісня заховалася у виїмково добрім стані і майже повнім тексті, а до того в тій самій книзі поміщено також старе прозове оповідання про події, рапсодично згадані в пісні, що дає можність докладно прослідити хід подій і оцінити вартість пісні як історичного джерела і як пам'ятки поетичної творчості ізраїльтян дуже давнього часу, бо майже 400 літ перед панованям Давида.

II

Аби зрозуміти текст пісні, треба подати насамперед текст прозового оповідання, що займає розділ IV. книги Судіїв. Ось воно в дословнім перекладі, доконанім із французького наукового перекладу Едварда Райса[1]:

"IV. У той час сини Ізраїля знов робили те, що не подобалося Вічному, а Егуд умер. Тоді Вічний віддав їх у руки Ябіна, короля канаанського, що панував у Хасорі, і якого воєводою був Сісера, що пробував у Харошеті Поганським. І сини Ізраїля великими криками благали Вічного, бо в короля Ябіна було 900 залізних возів, і він угнітав усею силою синів Ізраїля протягом 20 літ.

У тім часі була пророчиця Дебора, жінка з Лямпідота, що судила Ізраїля. Вона жила в пальмовім лісі Деборі між Рамою та Бетелем у горах Ефраіма, а сини Ізраїля ходили до неї, аби їм робила суд і розправу. Вона післала покликати Барака, сина Абіногамового, із Кедша, в краю Нефталі, і сказати йому: "Ось наказ Вічного, Бога Ізраїля: "Вирушай до гори Табора і візьми з собою 10 000 людей із племен нефталі та зебулюна. Я ж приведу напроти тебе над потік Кішон Сісеру, воєводу Ябінового, з його возами та військом, і віддам їх тобі".

А Барак відповів їй: "Коли ти підеш зі мною, я рушу в похід; коли ж ти не підеш, то й я не рушуся". Тоді відповіла вона: "Добре, піду з тобою, але знай, що не тобі дістанеться слава побіди, на яку ти підеш, але жінці дасть у руки Вічний Сісеру".

І Дебора рушила в дорогу слідом за Бараком до Кедша. Тоді Барак скликав зебулюнітів та нефталітів до Кедша, і, зібравши їх 10 000, рушив разом із Деборою.

[1] Eduard Reuss, Histoire des Israélites, Paris 1877/ (La Bible, traduetion nouvelle, ancien testament, premiére partie), s.163–172.

У ту пору кеніт Хебер відділився від свойого племені кенітів, потомків Ґобаба, стрийного брата Мойсеєвого, і розіпняв свій намет коло Ельона, в місці Саганім, недалеко Кедша. Отож, донесено Сісері, що Барак, син Абіногама, рушив у похід до гори Табора. Тоді Сісера зібрав усі свої вози, 900 залізних возів, і все військо, яке мав при собі в Харошеті Поганськім над потоком Кішоном.

І Дебора мовила до Барака: "Ходім, сьогодні Вічний дасть тобі в руки Сісеру. Бач, сам Вічний іде перед тобою".

Тоді Барак зійшов із гори Табора зі своїми 10 000 людьми. І Вічний кинув пострах на Сісеру і на всі його вози і на все його військо при наближенню Барака, який узяв їх усіх на мечі. Сісера, зіскочивши зі свойого воза, втік пішки, а Барак гонив за возами та за військом аж до Харошета Поганського, і вирубав усе військо Сісерове.

Тим часом Сісера, що втік був пішки, прийшов перед намет Ягелі, жінки кеніта Хебера, а рідня того Хебера жила в мирі з Ябіном, королем Хасора. Оттим-то Ягеля вийшла назустріч Сісері і мовила: "Сховайся, пане мій, сховайся до мене і не бійся нічого!" І вона ввела його з собою до намета і сховала під покровом. Потім він сказав до неї: "Дай мені троха води пити, бо в мене спрага". Вона ж отворила боклагу з молоком і дала йому напитися, а потім заткала її. Потім він сказав іще: "Сядь при вході намета, і коли хто прийде й запитає тебе: "Чи нема тут кого?" – ти відпоси: "Нема нікого".

Тоді Ягеля, жінка Хебера, взяла кілок від намета, взяла молоток у руку, і наблизивши ся тихенько до нього, коли він спав від утоми, вбила йому кілок у висок, так що він пройшов крізь голову і застряг у землю, і Сісера вмер.

Тим часом Барак, гонячи за Сісерою, надійшов. Ягеля вийшла проти нього і сказала йому: "Ходи, я покажу тобі чоловіка, якого шукаєш". І коли він увійшов до неї, побачив Сісеру мертвого, простертого на землі з кілком у виску.

В тих днях Бог унизив Ябіна, короля Канаана, перед синами Ізраїля, а сила синів Ізраїля міцніла чим раз більше супроти Ябіна, короля Канаана, поки вони не погубили його".

Отсе оповідання своїм першим рядком нав'язує до смерті Егуда, про якого оповідається в розд. III, що він убив моавського царя Ебільона, а потім при помочі ефраімітів побив 10000 моабітів, після чого Ізраїль мав 80 літ спокою. Останній рядок розд. III називає, одначе, наступником Егуда якогось Шамґара, що плуговим лемішем убив 600 филистинів. Се, очевидно, варіант оповідання про Самсона, що вбив 3000 филистинів ослячою челюстю; в такім разі Шамґар мусить уступити з ряду ізраїльських судіїв, тим більше, що оповідання про Дебору та Барака безпосередно нав'язує до смерті Егуда. Про Дебору сказано, що вона судила синів Ізраїля з різних племен, але не сказано, коли почалося те її судейське урядування; воно могло початися ще за життя Егуда, від того часу, коли вона почула в собі пророцький дар.

Основа сего оповідання може бути зовсім історичною, бо не містить у собі нічого неправдоподібного, включаючи навіть епізод убиття Сісери Ягелею. На близькість оповідання до історичних подій дуже давньої доби вказує те, що в поході проти канаанітів беруть участь тільки два невеличкі ізраїльські племена,

нефталі та зебулюн, а не бере участі найбільше плем'я ефраїм, до якого належала Дебора. Як далеко в тих часах посувався партикуляризм між ізраїльськими племенами, видно з того, що Хебер зі своєю родиною міг відлучитися від свойого племені кенітів і жити в згоді з королем канаанітів, із якими воювали інші гебрейські племена.

Поглянемо тепер, як представлено ті події в пісні, яка сягає значно старшого часу і була уложена, без сумніву, під живим враженням самих подій.

Редактор книги Суддіїв, містячи стару історичну пісню зараз після прозової реляції про битву Барака з Сісерою, вкладає сю пісню в уста її героїв, пишучи: "Того дня Дебора й Барак, син Абіногама, заспівали ось що". Зі змісту пісні, як побачимо зараз, зовсім не випливає, аби вона була уложена чи то Деборою, чи Бараком, бо про них обоє в пісні говориться в третій особі.

Пісня складається з 8-ох довших уступів, яких не можна назвати строфами, і з яких деякі мають ліричний, а інші більш епічний характер, і з короткого поетичного епілога, якого нема підстави вважати додатком пізнішого редактора. В тексті пісні декуди видно прогалини, які свідчать про те, що вона була записана з усної передачі від чоловіка, який, хоч наділений доброю памяттю, все-таки дещо забув. Ось її текст у перекладі на нашу мову:

I

Що піднялись в Ізрайлі воєводи,
І що посвячення знайшлось серед народа,
Благословіть Предвічного всі роди!

Царі, почуйте! Слухайте, княжата!
Я славу Вічного хочу співати,
Псальмом ізраїльського Бога вихваляти.

О Вічний, коли вийшов ти з Шегіра,
Коли ти вирушив із піль едомських,
Земля тряслася й небо заридало.

Заплакали дощем уливним хмари,
Двигнулися перед Предвічним гори,
Навіть Сінай перед Ізрайла Богом.

II

В Шамгара днях, Ганатового сина,
В Ягелі днях пусті були дороги,
Йшли мандрівці крутими манівцями,

Бо не було в Ізрайля воєвод,
Аж поки ти не піднялась, Деборо,
Не піднялась, Ізраїлева мати!

Нових богів собі приймали люди,
Тому й війна на брамі їх чяпіла,
І в тисячів Ізраїля синів
Ніхто не бачив списа, ні щита.

III

Ізрайля воєводам моє серце!
Охотники з народа, блажіть Бога,
Ви, що на сивії всідаєте ослиці,
Ви, що на своїх сидите коврах,
Ви, що дорогами мандруєте крутими,
Співайте в один голос з лучниками,

Що стад пильнують коло водопоїв!
Співайте всі побіду Вічного,
Побіду воєвод Ізраїля!

IV

Ось виступає він до своїх брам,
Народ Предвічного. Вперед, вперед!
Вперед, Деборо, й ви, войовники!

Вперед! Співайте пісню боєву!
Вставай, Бараче, сину Абіногама,
Іди шукать невольників твоїх!

Ось їх малая решта виступає
Проти могутніх, Вічного народ,
Ось виступа проти войовників.

З гір Ефраіма Гамалєк старий
У бій своїх потомків посилає;
Злучив ся з ними Бенямина збір малий;

Від Макіра приходять капітани,
Від Зебулюна полководці йдуть.
Що палиці в руках своїх держать.

Із Іссакара деякі старшини
Ідуть з Деборою, з коліна Іссакара,
[А з Нефталі коліна] йде Барак,
І всі враз подалися на долину.

V

А над потоками Рубена йдуть
Великі ради, спори та наради,
До рішення ж старшини не дійдуть.

Чого ж ви сидите отак без діла
Серед своїх овечих стад? Чи ще вам
Флояр пастуших гра не надоїла?

Та над потоками Рубена йдуть
Великі ради, спори та наради,
А помогти в біді вони не раді.

Ті в Ґілєаді, Ґад і Менаше,
Сидять спокійно по той бік Йордана;
Немає також нікого від Дана.

Сидять на кораблях вони, а плем'я Ашер
Сидить над моря берегом спокійно
І в пристанях глубоких спочива.

Лиш Зебулюна рід гордує смертю,
І Нефталі. Що гордо розложився
На високостях ровені своєї.

VI

Ось королі ідуть на них війною,
Їх звоювать царі йдуть Канаана,
Із Таганака, з над води Мегіддо,
Та не здобули й срібного гроша.

З висот небесних звізди воювали
З Сісерою, з кругів своїх небесних,
У потік Кішон тяг його з собою.

Старезний Кішон і потік Кедумім
Рвав їх і ніс. О встань, душе моя,
О встань і підійми ся гордовито!

О, якже ж стугонить земля від них,
Від кінських тих копит міцних,
Що в чваль, у чваль несуть борців хоробрих!

"Кленіть Мероза!" – мовить Вічний сам
В своїй особі, – "о, кленіть, кленіть
Усіх осадників оселі тої

"За те, що не прийшли вони
На поміч Богови самому,
На поміч Богови проти войовників".

VII

Благословенна будь, Ягеле,
Подруго Хебера кеніта,
Поміж гебрейськими жінками!

Благословенна будь вона
Поміж жінками нашими,
Що проживають у наметах!

Він попросив води, вона ж
Глянь! Молока дала йому,
Сметанки в чаші почесній.

Кілок взяла у ліву руку,
У праву молоток взяла,
І вбила Сісеру войводу.

Пробила голову йому,
Пробила череп скрізь на скрізь,
І він упав під ноги їй.

Упав, простягся при ногах,
І на тім місці, де упав,
Бездушний труп його поляг.

VIII

І крізь віконце визира,
Через решітку дротяну
Сісери матінка стара.

І визира, й питаючи, почина:
"Чому ж не їде мій синок?
Чому ж гонці його не стугонять?"

З прислужниць же її, котрі
Тямучі, відмовляють їй,
Та й примовля вона сама собі:

"Там, певно, ділять луп вони,
На кождого по дівці, чи по дві,
А для Сісери, сина мойого,

"Золототкані одяги,
А надто вбори дорогі,
Барвисті для плечий моїх".

ЕПІЛОГ

Отак нехай попропадають
Всі вороги Твої, Предвічний!
А вірнії Твої нехай
Сияють, мов те сонце, що
Встає у ясности своїй!

IV

Зміст сеї пісні, яку я поділив на вісім розділів, розпадається ось на які складові частини. Перший розділ починається сильним поетичним акордом на похвалу Бога, який уславив себе й своє плем'я незвичайною побідою. Ся побіда супроводилася незвичайними явищами у природі, землетрясеням і великою зливою, оба явища – рідкість у Палестині. Чи не буде деякою аналогією до початку сеї пісні початок нашого "Слова о полку Игоревѣ", в якім затьма сонця віщує русинам нещастя в поході?

Другий розділ характеризує сумний стан Ізраїля в попередніх літах перед повстанням Дебори та Барака. Пісня називає ті літа днями Шамґара, сина Ганатового, судії ізраїльського, згаданого дуже коротко в розд. III., рядок 11, в якім сказано тілько, що він "волярською палицею вбив 6000 филистинів і освободив Ізраїля". Пісня нічого не знає про те освободження, а тілько загально малює тодішній підневільний стан Ізраїля, у якого не було воєвод, дороги та шляхи були небезпечні для прохожих, а сини Ізраїля жили у вічній тривозі, позбавлені всякого оружжя.

В третім розділі виникає велике піднесення духа та похвала воєводам Ізраїля і тим охотникам із люду, що поважилися виступити проти ворога.

Остатній рядок сего розділу дає ключ до зрозуміння високого настрою сего розділу, як наслідку пророцтва Дебори, що Барак побідить і забере до неволі військо канаанітів. Його похід разом із Деборою характеризується як шукання невільників, призначених їм від Бога.

В четвертім розділі вичислено учасників і помічників походу. Сей розділ з історичного погляду дуже важний, бо дає далеко більше подробиць, як попереднє прозове оповідання. Бо коли в прозовім оповіданню в похід виступає тілько 10 000 людей із племен нефталі та ебулюна під проводом Барака, а до нього пристає Дебора з племені Ефраїма майже сама, тут бачимо, що з ефраїмських гір прилучили ся до Дебори останки потомків давніших автохтонів гамалєкітів, до неї ж, правдоподібно, пристали деякі охотники з племені Бенямина та деякі воєводи, очевидно, зі своїми ватагами, з племені іссакара. Пісня згадує виразно про участь племені зебулюна, за те не згадує про участь племені нефталі, а натомість згадує про ватажків із околиці Факіра, місцевості, заселеної частиною племені менаше, що сиділа по сей бік Йордану. Що в тексті пісні пропущено плем'я нефталі, яке в прозовім оповіданю названо на першім місці як плем'я, до якого належав Барак, головний провідник походу, сему винна, очевидно, прогалина в тексті в рядку 49, яку я в перекладі заповнив своєю кон'єктурою, взятою в гранчасті скобки.

Дуже важною новиною супроти прозового оповідання являється розд.V, у якім із деякими докорами пойменовано ті ізраїльські племена, що не взяли участі в поході. Поперед усього докір паде на плем'я рубен, у якому йшли наради над покликом Дебори та Барака, але якого старшини не здобулися на відвагу виступити до бою. Без докору згадано ті ізраїльські племена, що жили за Йорданом на широкій долині Ґілєаді, а з деякою іронією згадано племена Дана та Ашера, що жили над морем та займалися торговлею. Їм протиставлено геройство малих племен нефталі та зебулюна, проти яких виступили канаанські королі та воєводи, але не здобули від них ані срібного гроша.

І в тім розділі можна бачити деяку аналогію до того уступу "Слова о полку Игоревѣ", в якім автор по побіді половців над Ігорем вичисляє сучасних руських князів і кличе їх до пімсти "за землю руськую, за рани Ігореві".

Розділ VI. характеризує коротко перебіг битви ізраїльтян із канаанітами, в якій ті остатні потерпіли не тілько від ізраїльських войовників, але також від повені потоків – подробиця, про яку не згадує прозове оповідання. Тяжко догадатися, що значать рядки пісні, в яких говориться, що також небесні зорі воювали проти канаанітів. Чи були се недобрі віщування, що являлися на небі, чи, може, які інші атмосферичні явища вроді бурі з громами, се тяжко рішити.

Дві остатні строфки сего розділу містять у собі незвичайне по своїй формі прокляття мешканців місцевості Мероза, яких буцімто сам Бог велить проклинати за те, що вони не станули до помочі його войовникам. Мусила бути якась незвичайна провина тих мешканців, що могли обіцяти свою поміч ізраїльтянам і не явилися в саму рішучу хвилю, коли на них кинено таке незвичайне прокляття.

Сьомий розділ описує смерть канаанського воєводи Сісери від руки гебрейки Ягелі. Ся подія представлена в пісні троха інакше, як у прозовім оповіданню. Бо коли там Сісера в наметі Ягелі, напившися молока, попросив її

сидіти перед шатром і сторожити його, а сам заснув, а вона, користаючи з його сну, підійшла до нього тихенько і вбила йому в голову дерев'яний кілок від намета, яким відразу пригвоздила йому голову до землі і задала йому смерть, то тут вона вбиває його в хвилі, коли він п'є молоко, так що він валиться на землю до її ніг і тут умирає.

Ся Ягеля мусіла бути визначною в своїм часі жінкою, коли автор пісні в другім розділі характеризує часи перед повстанням Дебори як "дні Шамґара та Ягелі".

Високопоетичний, не вважаючи на свою простоту, осьмий уступ пісні, в якім представлено, як мати Сісери, стоячи біля вікна, дожидає свойого сина, дивується, що нема від нього звісток, і потішає себе думками, що він зі своїми вояками забарився, ділячи добичу, з якої дещо, саме найкраще, дістанеться також їй. Ані слова про її смуток або хоч би лиш прочуття нещастя. В сьому розділі можна бачити деяку аналогію до уступу "Слова о полку Игоревѣ", в якім наведено плач Ярославни; розуміється, уступ староруської пісні далеко поетичніший і зворушливіший, тому що малює ніжне почуття жінки, коли натомість тут представлено тілько гордість матері, що жде свойого сина з побідою, і ані вона, ані її слуги не допускають навіть думки, аби йому могло трафитися якесь нешастя.

Пісня кінчиться короткою формулкою прокляття ворогам ізраїльського Бога і бажанням, аби сини Ізраїля в щастю та здоров'ю ясніли, як сонце.

V

Як при всякім поетичнім творі, особливо визначнім з якого-будь погляду, так і тут виринають поперед усього питання про його авторство та про час його написання. Зазначено вже вище, що редактор книги Суддіїв попередив текст сеї пісні вступним реченням, буцімто зараз по побіді над Сісерою "Дебора й Барак заспівали отсю пісню". З того, що автор прозового оповідання говорить про пророцький дар Дебори, могло би виходити, що вона мала також дар поетичний і що була авторкою сеї пісні. Що талант до складання пісень у ті часи міг уважатися свойого роду пророцьким даром, про се нема що сумніватися, і можна допустити, що Дебора справді складала якісь пісні або виповідала свої присуди в поетичній формі, подібно до того, як се бувало в старих грецьких вирочнях. Але дохований до нашого часу текст отсеї пісні не дає підстави до того, аби приписувати її авторство Деборі. Про Дебору говорить ся в пісні в третій особі, в окликах, обернених до неї в рядках 17 і 34. В тексті пісні нічого не сказано про її пророцький дар, ані про те, що вона була судією в Ізраїлї, але її визначне становище серед ізраїльських поколінь зазначено словами "мати Ізраїля". Про її участь у битві ані в пісні, ані в прозовім оповіданню, не згадано нічого.

Щодо часу, в якім відбулися події, представлені в прозовім оповіданню і в пісні про Дебору, можна навести тут деякі міркування на основі коментарія Едварда Райса*. В книзі Суддіїв оповідано в хронологічнім порядку пригоди та діла ось яких героїв: 1) Отніеля, який судив Ізраїля протягом 40 літ: 2) Егуда, який був судією 24 роки: 3) Шамґара, про якого не подано протягом якого часу;

* Op. cit. ст.94, 99-104.

4) Барака, при якім Ізраїль жив у спокою протягом 40 літ; 5) Ґідеона, при якім Ізраїль жив у спокою 40 літ; 6) Тою, який був головою Ізраїля 23 роки; 7) Яіра, що верходив у Ізраїлю протягом 22 літ; 8) Іфтага, що був головою Ізраїля 6 літ; 9) Ібзана, що верховодив 7 літ; 10) Ельона, що верховодив 10 літ; 11) Габдона, що верховодив 8 літ і 12) Шімешона, що був на чолї Ізраїля протягом 20 літ. Кілько літ пройшло від смерті Йозуе до Отніеля, невідомо докладно. В розділі II. р.10. сказано ось що: "Коли по смерти Йозуе все його покоління перейшло до своїх вітців, настало по нім нове покоління, яке не знало Бога, ані того, що він зробив для Ізраїля". Розуміється, що з сего речення не можна вивести ніякої цифри, бо ж ніяке покоління не вимирає відразу і ніяке нове не настає відразу. Одинока цифра, яку маємо перед появою Отніеля, се осьмилітнє панування над Ізраїлем великого тирана Кушана, короля арамського (розд. III. р.8).

Сума тих цифер 248 не дає нам можності означити часу, протягом якого по смерті Йозуе ізраїльські племена жили в стані політичної анархії, час від часу попадаючи в неволю сусідніх канаанських племен. Протяг часу сеї неволі між поодинокими судіями не можна означити. Із значно пізнішого часу, в Першій книзі Царств (розд.VI, р.1), маємо дуже важну хронологічну вказівку, що цар Соломон збудував храм у Єрусалимі в четвертім році свойого панованя і 480 літ по виході Ізраїля з Єгипту. Відчисляючи від сеї цифри 40 літ побуту Ізраїля в пустині, хоч ця цифра має досить проблематичну вартість, 40 літ на час верховодства первосвященника Елі, 40 літ на час панованя Давида і 4 роки на панованя Соломона, ми все-таки не одержимо певної цифри для датованя епохи Суддіїв, не маючи певних даних про верховодство Самуїла, ані про панованя Саула. З посторонніх, головно вавилонських джерел, усталено досить правдоподібно час початку панованя Соломона на р.1000 перед нашою ерою. В такім разі вихід Ізраїля з Єгипту можна би датувати приблизно до р.1480, смерть Йозуе (він умер, маючи 110 літ, отже, можна допустити, що був проводирем Ізраїля щонайменше 40 літ, так само, як Мойсей) випала би приблизно на р.14000, а відкинувши 86 літ із низу на панованя Давида та верховенство первосвященника Елі, ми мали би для епохи Судіїв приблизну дату від р.1400 до 1100, отже, більше-менше три століття. А в такім разі, сумуючи три перші цифри вище поданого реєстру судіїв та попереднього тиранства Кушана, одержали би ми р.1408 як дату повстання Дебори й Барака.

Писано д. 27 серпня до 2 вересня 1912 року.

OLD TESTAMENT'S PAGES OF CREATION OF I. FRANKO: "SONG OF DEBORAH"

Jaroslawa MEL'NYK

Ivan Franko National University of Lviv Philology Department
Universytetska st., 1, UA-79000 Lviv, Ukraine

In the article there are the supervisions above the reception of the Old Testament in creation of I.Franko. Article of I.Franko "Song of Deborah. Oldest reminder of old gebreian poetry" also is published.

Key words: Old Testament, reception, translation, text.

Стаття надійшла до редколегії 01.03.2004
Прийнята до друку 20.05.2004